

การพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษา ตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

The Development of Innovative Participatory Communication in School Activities of 30 Upper Secondary Schools in Samutprakarn Province

Received: June 17, 2019 / Received in revised form: August 1, 2019 / Accepted: December 11, 2019

อภิชาต พุกสวัสดิ์ Apichat Puksawadde

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ Huachiew Chalermprakiet University

ภาณุฤทธิ์ สารสมบัติ Panurit Sarasomabat

มหาวิทยาลัยรามคำแหง Ramkhamhaeng University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพการจัดกิจกรรมนักเรียนของ 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อศึกษาสถานภาพการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษารวมทั้งเพื่อสร้างรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา ตลอดจนเพื่อสร้างการยอมรับรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) แบ่งเป็น 4 ระยะ คือ 1) การวิจัยคุณภาพ เลือกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงและใช้การสนทนากลุ่มย่อยกับอาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 10 คน 2) การวิจัยเชิงปริมาณ เลือกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของ Taro Yamane ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลกับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 400 คน 3) การวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงและใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 30 คน และ 4) การวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงและใช้การสนทนากลุ่มย่อยกับอาจารย์ที่ปรึกษาจำนวน 10 คน ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมในสถานศึกษาประกอบด้วย 1) รูปแบบและลักษณะของกิจกรรมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1.1) กิจกรรมของภาคส่วนต่างๆ ของโรงเรียนและ (1.2) กิจกรรมที่ดำเนินงานโดยสถานักเรียน 2) รูปแบบและการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรม ประกอบด้วย (2.1) กระบวนการวางแผนการสื่อสาร และ (2.2) การออกแบบเนื้อหาเพื่อการประชาสัมพันธ์ 3) กระบวนการวางแผนกิจกรรมประกอบด้วย (3.1) การวางแผนและออกแบบกิจกรรม (3.2) การปฏิบัติการและการสื่อสาร (3.3) การประเมินผลกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

อภิชาต พุกสวัสดิ์ (ปร.ด. นิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, email: dongcosae@gmail.com) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ และ ภาณุฤทธิ์ สารสมบัติ (ปร.ด. นิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, email: panurit@ru.ac.th) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำคณะสื่อมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง

กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผนกิจกรรมโรงเรียนในระดับ “ปานกลาง” มีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการในระดับ “ปานกลาง” การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารในระดับ “มาก”

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมความคิด ประกอบด้วย (1.1) วิเคราะห์บริบทโรงเรียน (1.2) ประเมินความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ กลุ่มตัวอย่างมีความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ในระดับ “ปานกลาง” และ (1.3) ตั้งโจทย์การวิจัย กลุ่มตัวอย่างใช้การเล่าเรื่องอัตลักษณ์โรงเรียนโดยใช้การเล่าเรื่องผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ของสถาบันการศึกษา 2) ขั้นปฏิบัติการ ประกอบด้วย (2.1) กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติการภายใต้กรอบแนวคิด PDCA (Plan, Do, Check, Action) (2.2) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร/มีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร/ผู้ผลิตสื่อ/มีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน 3) ขั้นถอดบทเรียน ประกอบด้วย (3.1) ประเมินความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ กลุ่มตัวอย่างมีความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ในระดับ “มาก” (3.2) ประเมินผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่กิจกรรมนักเรียน มีความรู้ ความสามารถในการจัดกิจกรรมในระดับ “มาก” และมีคุณลักษณะส่วนบุคคลในระดับ “มากที่สุด”

คำสำคัญ : การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม, การสื่อสารเชิงนวัตกรรม, กิจกรรมของโรงเรียน

Abstract

This research aimed to study the status of school activity arrangement of 30 upper of secondary schools in Samutprakarn province, to study the status of students' participatory communication in school activity arrangement of 30 upper of secondary schools in Samutprakarn province, to determine the pattern of innovative participatory communication in school activity arrangement of 30 upper of secondary schools in Samutprakarn province, and to achieve acceptance the pattern of innovative participatory communication in school activity arrangement of upper of

30 secondary schools in Samutprakarn province in the viewpoints of school activity advisors. The research had been organized mix methods qualitative and quantitative in 4 steps as follows:

1) Qualitative research, the researcher gathered data by 10 purposive samplings technic and used focus group interview school activity advisors and secondary students. 2) Quantitative research, the researcher used the questionnaire to collect data by Yamane formula for calculating samplings of 400 secondary students. 3) Qualitative research, the researcher gathered data by purposive samplings technic and 30 secondary students participated in participatory action research. 4) Qualitative research, the researcher gathered data by 10 purposive samplings technic and used focus group interview school activity advisors. The following were the research findings:

The status of school activity arrangement comprised of 3 patterns, including 1) Activity pattern and nature activity: (1.1) School activity of the sector (1.2) School activity of student council. 2) Communication process of activity arrangement: (2.1) Communication process plan. (2.2) PR message design. 3) Student affairs planning process: (3.1) Activity arrangement planning. (3.2) Operating and communication action. (3.3) Activity evaluation.

The samples taking part in student affairs planning process were rated at moderate level. The samples taking part in participatory practitioner level were rated at moderate level. The samples taking part in participatory communication as audience or user were rated at high level.

In term of participatory action research, there were 3 steps as follow: 1) Preparation of ideas: (1.1) Analysis of school context (1.2) PR communication competence evaluation, the samples had PR communication skills pre-participatory action research were rated at moderate level. (1.3) Research problem setting, the samples used story telling of school identity

via school PR media. 2) Operating procedure: (2.1) The samples taking part in implementation process under the concept of PDCA (Plan, Do, Check, Action) (2.2) Participatory communication, the samples taking part in every steps of participatory communication as receiver or user, as sender or media producer, as planner. 3) Lesson learned visualizing: (3.1) PR communication competence evaluation, the samples had PR communication skills post- participatory action research were rated at high level. (3.2) The benefit results that could affect the samples: their responsibility for school based activity assignment, their knowledge of school activity arrangement were rated as high level, and personal attributes were rated as most level.

Keywords: Participatory Communication, Innovative Communication, School Activities

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจหลักของการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ที่ยึดหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” กล่าวคือการเตรียมความพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรทุกช่วงวัยเพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ เป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560)

เครื่องมือในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ คือ การศึกษา “การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของบุคคล (พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร, 2504) การศึกษาไม่ได้หมายถึงเฉพาะการเรียนการสอนตามหลักสูตรในโรงเรียน การแสวงหาความรู้หรือการศึกษาในสถานศึกษาเป็นเพียงช่วงต้นหรือช่วงใด

ช่วงหนึ่งของชีวิต แต่เมื่อพ้นสภาพการเป็นนักเรียนก็มีชีวิตจะพ้นจากการแสวงหาความรู้ ความรู้หรือการเรียนรู้จะต้องมีตลอดชีวิต

วิธีการเรียนรู้ที่จะให้เกิดผลดีแก่นักเรียน คือ การเรียนรู้โดยการกระทำ (learning by doing) ซึ่งมีอิทธิพลทำให้โรงเรียนตื่นตัวและใช้ความพยายามที่จะจัดกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษา เช่น กิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนกำหนดจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนวิชาต่าง ๆ กิจกรรมนักเรียนที่กำหนดจัดขึ้นนอกเวลาเรียนปกติเพื่อสนองความสนใจ 3) กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมโฮมรูมซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเกี่ยวกับการแนะแนวหรือการปกครองนักเรียนซึ่งโดยปกติครูจะมีบทบาทในการดำเนินงานเอง (<http://e-book.ram.edu/e-book/e/ED408/ed408-8-1.pdf>)

หนึ่งในเครื่องมือหรือกลไกสำคัญในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในสถานศึกษา คือ การสื่อสารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของเยาวชน Servaes (1999) Mody (2000) Wilkins (2000) และ Dagron (2001) ต่างยอมรับว่า การสื่อสารเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการมีส่วนร่วม การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมของงานด้านการพัฒนาสังคม เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคลในด้านกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม

ในมิติของการสื่อสาร จากที่เยาวชน มักถูกมองในฐานะ “ผู้รับสาร” ทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือเป็นเพียง “เนื้อหาในสื่อ” หรือเป็น “ผู้ถูกควบคุมกำกับดูแล” มากกว่าจะเป็น “ผู้ส่งสาร” เพราะสื่อต่าง ๆ ผลิตโดยผู้ใหญ่เพื่อผู้ใหญ่ และเกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่ แต่มุ่งเป้าหมายเพื่อผู้รับสารที่เป็นเยาวชน ด้วยศักยภาพที่เข้มแข็งของเยาวชนในสถานศึกษา เยาวชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทมากกว่าการเป็นเพียง “ผู้รับสาร” แต่มายู่ในฐานะ “ผู้ส่งสาร” เยาวชนในสถานศึกษาล้วนมีศักยภาพที่แอบแฝงหากมีปัจจัยหรือสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวย เยาวชนจะแสดงพลังความเข้มแข็งได้เฉกเช่นผู้ใหญ่ ดังนั้น หากเยาวชนในสถานศึกษาได้รับการพัฒนาศักยภาพเสริมพลัง (Empowerment) ในด้านต่าง ๆ หรือได้รับการสนับสนุนได้รับโอกาสจากผู้ใหญ่

เป้าหมายหลักของงานวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน ดังนั้นจุดยืนของงานวิจัยครั้งนี้จึงมองว่าเยาวชนมีศักยภาพในการพัฒนา การรวมตัวของเยาวชนในการพบปะ แลกเปลี่ยน

ความคิดเห็น ร่วมทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสถาบันการศึกษาและพัฒนาสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาของ 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาสถานภาพการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา
3. เพื่อสร้างรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา
4. เพื่อสร้างการยอมรับรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาจากหัวหน้างานกิจกรรมนักเรียน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ระยะและใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเชื่อมโยงกระบวนการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การสนทนากลุ่มย่อย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การสนทนากลุ่มย่อย

แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร

ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นกลไกและเครื่องมือที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงและเพิ่มความสามารถทางการสื่อสารให้กับปัจเจกบุคคล การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการปฏิบัติการร่วมกันระหว่างปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นผู้รับสารและแหล่งข้อมูลข่าวสาร โดยมีนักสื่อสารทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร

ซึ่งมีบทบาทในการเป็นพี่เลี้ยงให้แก่กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่อยู่ในกระบวนการพัฒนา (Nair & White, 1987 อ้างถึงใน White, 2003)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมและแนวคิดเรื่องการสื่อสาร (United Nations, 1983) กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการด้วยตนเอง (Self Management) ในการดำเนินโครงการ โดยเริ่มต้นจากการวางแผน การปฏิบัติงานตามแผน การเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ และการประเมินผล

กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยภารกิจสำคัญ 5 ประการ (สถาบันวิจัยสังคมและสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545) กล่าวคือ

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in Planning) กลุ่มเป้าหมายมีบทบาทในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการ การวิเคราะห์ปัญหา การลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดเป้าหมาย แนวทางการดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลโครงการ

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in Implementation) กลุ่มเป้าหมายมีบทบาทในการสนับสนุนทรัพยากร การประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ ((Participation in Utilization) กลุ่มเป้าหมายนำกิจกรรมของโครงการมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับการพึ่งพาตนเองและการควบคุมทางสังคม

4. การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ (Participation in Benefit-Sharing) กลุ่มเป้าหมายได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมกิจกรรมของโครงการอย่างยุติธรรม

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ((Participation in Evaluation) กลุ่มเป้าหมายได้รับทราบสภาพปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการเพื่อร่วมหาทางแก้ไข

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) หมายถึง กระบวนการสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายผ่านกลไกการสื่อสารประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นหนทางหรือเป็นเครื่องมือนำไปสู่การมีส่วนร่วม และได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร 3 รูปแบบ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 และพวงชมพู ไชยอาลา, 2556)

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/User) เป็นขั้นตอนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับล่างสุด กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารภายใต้ข้อกำหนดของผู้ส่งสาร เช่น การเลือกประเด็น/เนื้อหา การเลือกวิธีการนำเสนอ การเลือกสื่อ/ช่องทางการเผยแพร่ข่าวสาร กลุ่มเป้าหมายของกระบวนการมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารที่ตระหนักถึงสิทธิในการรับรู้และบอกเล่าต่อ สามารถเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อ และมีการสื่อสารกลับไปยังผู้ส่งสาร

2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร/ผู้ผลิตสื่อ (Sender/Producer) เป็นขั้นตอนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต (Pre-Production) การเตรียมการผลิต การเลือกหัวข้อ การรวบรวมข้อมูล/ข้อเท็จจริง การเขียนบท การคัดเลือกฉากสถานที่ นักแสดง เป็นต้น ขั้นตอนการผลิต (Production) การลงมือผลิต การถ่ายทำ การบันทึกเทป เป็นต้น และขั้นหลังการผลิต (Post Production) การตัดต่อ การใช้เสียงประกอบ การใช้เทคนิค เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Planner/ Policy Maker) เป็นขั้นตอนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับสูงสุด กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ระบบการตัดสินใจ การกำหนดเนื้อหา รูปแบบที่เหมาะสม การกำหนดช่วงเวลา การวางระบบบริหารงาน การบริหารงบประมาณ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนงานและการประเมินผลโครงการ

ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion Innovations)

ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่ปี 1962 เมื่อ Everett M. Rogers เขียนหนังสือเรื่อง Diffusion of Innovations กล่าวคือ Innovations (นวัตกรรม) หมายถึง วัตถุ แนวคิด หรือพฤติกรรมที่มีความ “ใหม่” ในสายตาของบุคคล หรือ สังคมที่ยอมรับนวัตกรรม Diffusion (การแพร่กระจาย) หมายถึง กระบวนการเผยแพร่ข่าวสารผ่านช่องทางการสื่อสารไปยังผู้รับสารในสังคม ในช่วงเวลาหนึ่ง

องค์ประกอบหลักในการแพร่กระจายนวัตกรรมประกอบด้วย 1) นวัตกรรม หรือ แนวคิดใหม่ในสายตาของผู้รับสาร 2) การสื่อสาร ผ่านช่องทางการสื่อสาร (สื่อกระแสหลัก และ/หรือ สื่อสังคมออนไลน์) 3) สมาชิกในสังคม คนที่

อาศัยอยู่ในสังคม 4) ระยะเวลา ช่วงเวลาซึ่งนวัตกรรมยังคงความใหม่

กระบวนการตัดสินใจและยอมรับนวัตกรรมประกอบด้วยขั้นตอนซึ่งผู้รับสารมีปฏิสัมพันธ์กับนวัตกรรม กล่าวคือ

1. การให้ความรู้ (Knowledge) เป็นขั้นตอนที่ผู้รับสารได้รับการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักต่อนวัตกรรม เมื่อได้มีโอกาสพบเห็นนวัตกรรมและคุณลักษณะต่าง ๆ ของนวัตกรรมผ่านสื่อมวลชน และ/หรือสื่อออนไลน์ ข้อมูลข่าวสารที่นิยมเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน (Software Information) เป็นข้อมูลที่ช่วยตอบคำถามผ่านนวัตกรรมดังกล่าว ได้แก่ นวัตกรรมอะไร และมีประโยชน์อย่างไร 2) ความรู้ด้านการใช้ (How-to-Knowledge) เป็นข้อมูลที่อธิบายสรรพคุณ และนำนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์ และ 3) ความรู้เชิงหลักการ (Principle Knowledge) เป็นแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับนวัตกรรม เช่น นวัตกรรม ใหม่จริงหรือไม่ แตกต่างจากนวัตกรรมอื่นที่ผ่านมาหรือไม่ อย่างไร

2. การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ (Persuasion) เป็นขั้นตอนที่ผู้รับสารมีความเห็น หรือ เปรียบเทียบ นวัตกรรมทั้งในด้านผลดี และ ผลเสีย

ผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารพยายามให้ข้อมูลเพื่อสร้างความสนใจและทัศนคติที่ดีต่อนวัตกรรม ในขั้นตอนนี้ สื่อบุคคลจะมีบทบาทสำคัญกว่าสื่อมวลชน สื่อบุคคลจะทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารได้อย่างชัดเจน

3. การตัดสินใจ (Decision) เป็นขั้นตอนที่ผู้รับสารประเมินองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม เช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรม ความคิดเห็นของคนใกล้ชิด ขั้นตอนนี้ผู้เผยแพร่ข่าวสารจะให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรม ให้ทดลอง สาธิต การใช้ และใช้บุคคลต้นแบบ

4. การดำเนินการ (Implementation) เป็นขั้นตอนที่ผู้รับสารจะนำนวัตกรรมที่ตนตัดสินใจรับมาใช้ หรือ ทดลองใช้ ในขั้นตอนนี้ ข้อมูลข่าวสารมีบทบาทสำคัญมากต่อการยอมรับนวัตกรรม โดยเฉพาะข้อมูลที่ชี้แจงเนื้อหาสะท้อนให้เห็นความสำคัญของนวัตกรรม ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ซึ่งสามารถเข้าถึงนวัตกรรม ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการใช้นวัตกรรม

5. การยืนยัน (Confirmation) เป็นขั้นตอนที่ผู้รับสารมักจะแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพื่อยืนยันความคิดที่ว่า ตนสมควรรับนวัตกรรม หรือ สมควรปฏิเสธนวัตกรรม

อนึ่ง การแพร่กระจายนวัตกรรมเป็นกระบวนการซึ่งนวัตกรรมถูกสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารในช่วงเวลา

หนึ่ง ระหว่างผู้รับสารในสังคมกับการยอมรับนวัตกรรม แบ่งเป็น 5 กลุ่ม

1. กลุ่มล้ำสมัย (Innovators) เป็นกลุ่มคนที่ชอบการเปลี่ยนแปลง ชอบเสี่ยง ชอบลองของใหม่ ตัดสินใจเร็ว และเต็มใจที่จะรับผลที่เกิดขึ้นจากการรับนวัตกรรม คนกลุ่มนี้จะมีบทบาทในการแนะนำนวัตกรรมแก่ผู้อื่น

2. กลุ่มนำสมัย (Early Adopter) เป็นกลุ่มคนที่ได้รับความเคารพนับถือ มีอิทธิพลในการชักชวนให้ผู้อื่นในสังคม มีความคิดเห็นคล้าย

ตาม มักเป็นผู้นำทางความคิด พร้อมยอมรับนวัตกรรมเมื่อได้ผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว

3. กลุ่มทันสมัย (Early Majority) เป็นกลุ่มผู้คล้ายตาม ยอมรับนวัตกรรมเร็ว

4. กลุ่มตามสมัย (Late Majority) เป็นกลุ่มผู้คล้ายตาม ยอมรับนวัตกรรมช้า คนกลุ่มนี้จะยอมรับนวัตกรรมตามผู้นำทางความคิดเห็น

5. กลุ่มล่าสมัย (Laggards) เป็นกลุ่มผู้คล้ายตาม ยอมรับนวัตกรรมช้าที่สุด กลุ่มนี้จะได้รับอิทธิพลจากคนกลุ่มทันสมัยและกลุ่มตามสมัย

แนวคิดกิจกรรมพัฒนาเยาวชน

กิจกรรมพัฒนาเยาวชนไทยเป็นกิจกรรมอยู่ในขอบเขตของที่รัฐบาลกำหนดนโยบายและขอบข่ายของกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในสถาบัน กิจกรรมพัฒนาเยาวชนเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จัดขึ้นในสถาบันการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ (สมศักดิ์ คงเที่ยง, 2529) ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนกำหนดจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนวิชาต่าง ๆ กิจกรรมลักษณะนี้อาจจัดขึ้นทั้งในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่กำหนดจัดขึ้นนอกเวลาเรียนปกติหรือนอกเหนือจากตารางสอนเพื่อตอบสนองความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของนักเรียน และเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีโอกาสดำเนินกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสมตามค่านิยมของสังคม กิจกรรมนักเรียนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมโดยสมัครใจ

3. กิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมโฮมรูม เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเกี่ยวกับการแนะแนวหรือการปกครองนักเรียนซึ่งโดยปกติครูจะมีบทบาทในการดำเนินงานทั้งหมด

อนึ่ง การออกแบบกิจกรรมพัฒนาเยาวชน ตัวกิจกรรมสามารถแบ่งออกเป็น “ตัวเนื้อหา” และ “รูปแบบกระบวนการ” ซึ่งเนื้อหาของกิจกรรมมีความสัมพันธ์กับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้ หลักการและแนวทางการออกแบบกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชน ประกอบด้วย (ศศโสฬส จิตรวานิชกุล, 2559)

1. ใช้หลักการ 3H พัฒนาเยาวชนใน 3 ด้านไปพร้อมกัน คือ ความรู้ (Head) ทักษะ (Hand) และความรู้สึก (Heart) กล่าวคือ พัฒนาคำว่า (Head) เป็นการเรียนรู้เนื้อหาที่มุ่งการเรียนรู้ที่เข้าถึงความจริง การพัฒนาดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างสติปัญญา ตัดตั้งอาวุธทางปัญญา พัฒนาทักษะ (Hand) เน้นการปฏิบัติผ่านกิจกรรมที่สนุกสนาน ได้เคลื่อนไหว ฝึกการคิด การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความเห็นเป็นหลัก

2. ใช้หลักการเล่นให้เกิดการเรียนรู้ หรือวิธีการแบบสาระบันเทิง (Edutainment) เป็นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายและแฝงไปด้วยความสนุกสนาน การประยุกต์ใช้ธรรมชาติแห่งความบันเทิงของกิจกรรมต่าง ๆ มาเป็นวิธีการถ่ายทอด ปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด สร้างความเข้าใจในประเด็นเนื้อหาที่ต้องการถ่ายทอดให้เยาวชนได้รับรู้ สร้างการเรียนรู้อย่างเต็มใจ ไม่รู้สึกถูกบังคับหรือยึดติด

3. ใช้หลักการทำงานบนพื้นฐานของการยอมรับความแตกต่าง เป็นการไม่ยึดติดกับรูปแบบที่ตายตัว ไม่เชื่อในสูตรสำเร็จเดียวที่จะใช้พัฒนาเยาวชนได้ทั่วประเทศ

4. ใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นการออกแบบกิจกรรมโดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนซึ่งเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ที่เยาวชนมีบทบาทสลับเปลี่ยนเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

5. ใช้กระบวนการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ กระบวนการดังกล่าวมีความสำคัญที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม กล่าวแสดงความเห็น การฝึกใช้เหตุผล การยอมรับความเห็นของคนอื่น รู้จักการพัฒนาปรับปรุงการทำกิจกรรมในครั้งต่อไป กระบวนการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์มีความสำคัญเนื่องจากการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ซึ่งควรระบุไว้ในกรอบกิจกรรมพัฒนาเยาวชนด้วย

6. เทคนิคการจัดกิจกรรม มีข้อควรพิจารณาถึงความหนักเบาของกิจกรรม ไม่ควรหนักหรือเบาไป การออกแบบกิจกรรมให้เยาวชนเลือกตามความสมัครใจ ความ

ต่อเนื่องของกิจกรรม มีการทบทวน ย้อนภาพ กระตุ้นให้เยาวชนนำเสนอเนื้อหาและทักษะต่าง ๆ ที่ได้ฝึกอบรมมาใช้ในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) แบ่งเป็น 4 ระยะ คือ

การวิจัยระยะที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยใช้วิธีการเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Interview) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 คือ เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดกิจกรรมในสถานศึกษาของ 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 10 คน ประกอบด้วย อาจารย์หัวหน้างานกิจกรรมนักเรียนของโรงเรียนสมุทรปราการ โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ โรงเรียนพูลเจริญวิทยาคม โรงเรียนปทุมคงคา (สมุทรปราการ) และโรงเรียนสตรีสมุทรปราการ รวมจำนวน 5 คน และประธานนักเรียนโรงเรียนสตรีสมุทรปราการ โรงเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ โรงเรียนพูลเจริญวิทยาคม โรงเรียนปทุมคงคา (สมุทรปราการ) และโรงเรียนสตรีสมุทรปราการ รวมจำนวน 5 คน ทั้งนี้ทั้ง 5 โรงเรียนที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ สืบเนื่องจากเป็นโรงเรียนต้นแบบของการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนของจังหวัดสมุทรปราการ

การวิจัยระยะที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติ

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2 คือ เพื่อศึกษาสถานการณ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา โดยนำผลวิจัยเชิงคุณภาพมาสร้างแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 4-6 จากตารางของ Taro Yamane ประชากรจำนวน 24,233 คนที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ความผิดพลาดไม่เกิน 5% รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 400 คน

ระยะที่ 3 การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 3 เพื่อสร้างรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 10 คน ประกอบด้วย ประธานนักเรียนและผู้แทนจากสภานักเรียนโรงเรียนสตรีสมุทรปราการ โรงเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ โรงเรียนพูลเจริญวิทยาคม โรงเรียนปทุมคงคาสมุทรปราการ และสตรีสมุทรปราการ โรงเรียนละ 6 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 4 ขั้นตอน กล่าวคือ 1) การเตรียมความคิด 2) การพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารของกลุ่มตัวอย่าง 3) การประเมินผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง และ 4) นำผลวิจัยระยะที่ 1 ถึงระยะที่ 3 สร้างรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

ระยะที่ 4 ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ สร้างการยอมรับผลการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Interview) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 4 คือ สร้างการยอมรับรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 10 คน คือ อาจารย์หัวหน้างานกิจกรรมนักเรียนของโรงเรียนสมุทรปราการ โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ โรงเรียนพูลเจริญวิทยาคม โรงเรียนปทุมคงคา (สมุทรปราการ) และโรงเรียนสตรีสมุทรปราการ

ผลการวิจัย

การจัดกิจกรรมนักเรียนในสถานศึกษา

สถานการณ์การจัดกิจกรรมในสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) รูปแบบและลักษณะของกิจกรรม 2) การตอบรับ และการให้ความร่วมมือในกิจกรรม 3) กิจกรรมในลักษณะที่นักเรียนและคณะครูอาจารย์มีส่วนร่วมกันอย่างไรเท่าเทียม กล่าวคือ

1. รูปแบบและลักษณะของกิจกรรมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) กิจกรรมของภาคส่วนต่างๆ ของโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่ได้รับการออกแบบ วางแผน และรับผิดชอบ โดยคณาจารย์เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของโรงเรียน 2) กิจกรรมที่ดำเนินงานโดยสภานักเรียน ซึ่งวางแผนและกำหนดรูปแบบจากคณะกรรมการสภานักเรียนเพื่อตอบสนองความสนใจ ความถนัด และพัฒนาความรู้ความสามารถของนักเรียน ประกอบด้วย กิจกรรมวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการและบำเพ็ญประโยชน์

การตอบรับ และการให้ความร่วมมือในกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี คือ กิจกรรมที่นักเรียนทั้งโรงเรียนได้มีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมประเภทเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่เน้นความบันเทิง และ/หรือกิจกรรมเชิงวิชาการที่ควบคู่กับความบันเทิง (Edutainment) ที่เน้นทักษะเชิงวิชาการ ปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ และสังคม

กิจกรรมในลักษณะที่นักเรียนและคณะครูอาจารย์มีส่วนร่วมกันอย่างเท่าเทียม เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างคณะครูอาจารย์และนักเรียน

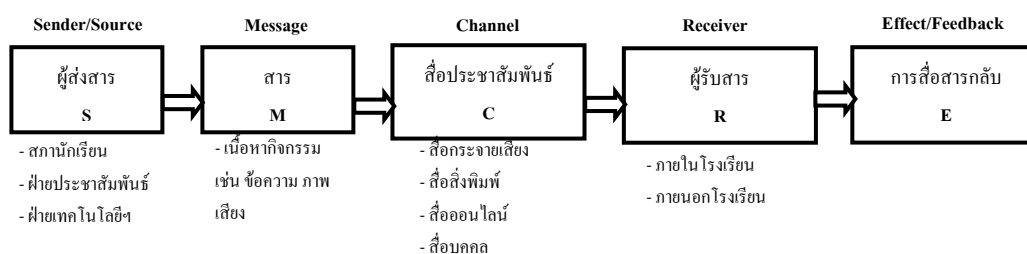
เช่น กิจกรรมประเภทการออกค่ายบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมการแข่งขันกีฬาภายใน กีฬาสานสัมพันธ์ กีฬาสี หรือกิจกรรมในลักษณะการเฉลิมฉลองประจำปี

2. รูปแบบและการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ กิจกรรม ประกอบด้วย 1) กระบวนการในการวางแผนการสื่อสาร 2) กระบวนการในการออกแบบเนื้อหาและข้อความ กล่าวคือ

กระบวนการในการวางแผนการสื่อสาร มีรับผิดชอบหลัก คือ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ และฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ (หรือฝ่ายโสตทัศนศึกษา) ของสภานักเรียน ขอความร่วมมือกับฝ่ายประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน

กระบวนการในการออกแบบเนื้อหาและข้อความ แนวคิดหลักในการสื่อสารเริ่มต้นจากการคณาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรม นักเรียนเป็นผู้ออกแบบและใช้ความคิดสร้างสรรค์ร่วมกันเพื่อคิดเนื้อหา ข้อความ และวางแผนกำหนดรูปแบบทางการสื่อสาร และแนวคิดที่มาจากนักเรียน นักเรียนเป็นผู้ออกแบบด้วยตนเองโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้กลั่นกรองและพิจารณา

แผนภาพที่ 1 แสดงรูปแบบและกระบวนการสื่อสารการประชาสัมพันธ์กิจกรรมในสถาบันการศึกษา

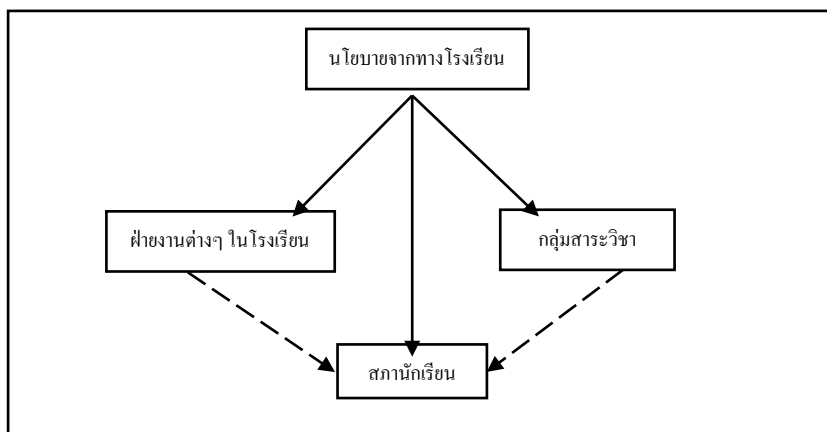

ที่มา: ประยุกต์จาก Berlo (1960)

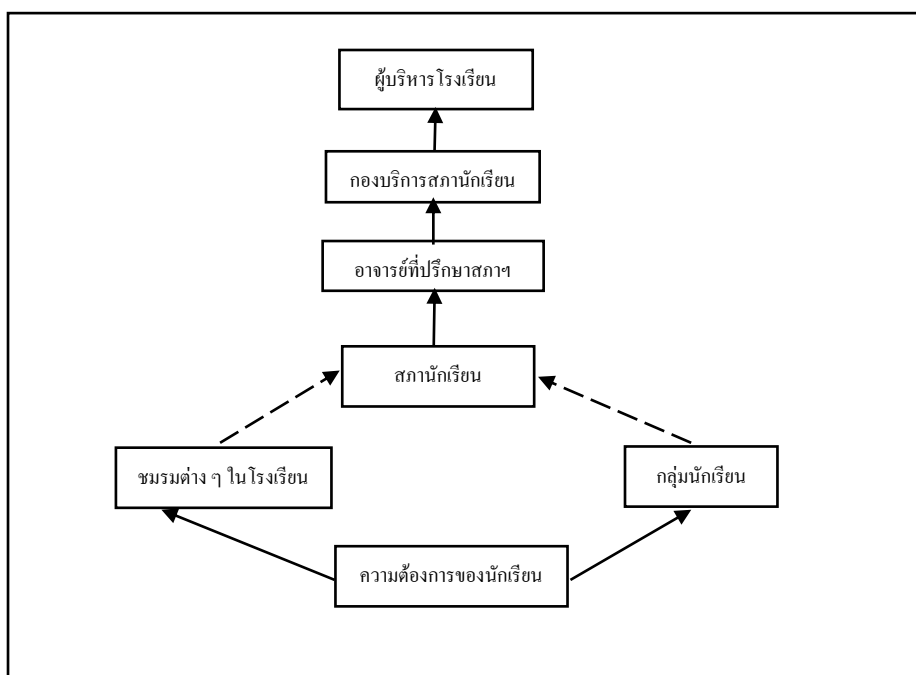
3. กระบวนการวางแผนกิจกรรม ประกอบด้วย (1) การวางแผนและการออกแบบกิจกรรม (2) การปฏิบัติการและการสื่อสาร (3) การคัดเลือกผู้รับผิดชอบ (4) การประเมินผล กล่าวคือ แผนกิจกรรมมี 2 รูปแบบ คือ (1) แผนกิจกรรมเก่า เป็นแผนประจำ และ/หรือ เป็นโครงการ และกิจกรรมที่ทำต่อเนื่องมาทุกปีการศึกษาเพื่อตอบสนอง

นโยบายของโรงเรียน (ดังแผนภาพที่ 2) และ (2) แผนกิจกรรมประเภทที่ออกแบบขึ้นมาใหม่ คือ แผนกิจกรรมที่ได้ถูกเสนอขึ้นมาจากสภานักเรียน ชมรม หรือกลุ่มนักเรียน ในแต่ละปีการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักเรียน (ดังแผนภาพที่ 3)

แผนภาพที่ 2 แสดงแผนกิจกรรมนักเรียนที่เป็นแผนประจำ

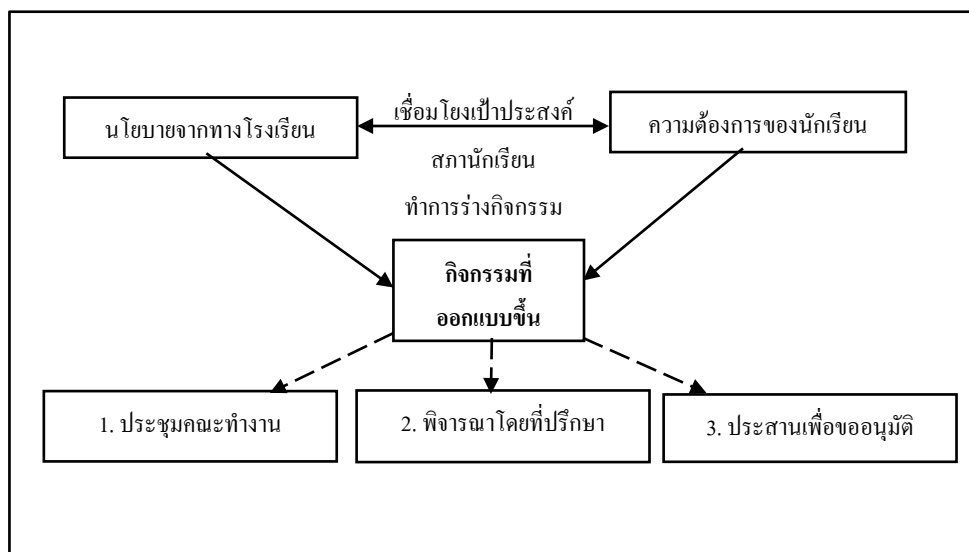
แผนภาพที่ 3 แสดงแผนกิจกรรมนักเรียนที่ออกแบบขึ้นใหม่

การปฏิบัติการและการสื่อสารใช้วิธีการระดมความคิด (Brainstorming) ร่วมกันระหว่างคณะทำงาน วิธีการการประชุมแบบทางการและไม่เป็นทางการ การคัดเลือกผู้รับผิดชอบกำหนดจัดกิจกรรม อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้คัดเลือกผู้รับผิดชอบ สถานักเรียนคัดเลือก

ผู้รับผิดชอบ อาจารย์ที่ปรึกษาและสถานักเรียนร่วมกันคัดเลือกผู้รับผิดชอบ (ดังแผนภาพที่ 4) ในส่วนของการประเมินผลกิจกรรม ใช้การประเมินผลทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

แผนภาพที่ 4 แสดงการปฏิบัติงานและวางแผนกำหนดจัดกิจกรรม

การมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียน ในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนหญิง คิดเป็นร้อยละ 78.0 อายุ 18 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.0 เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.0 เรียนสายวิทย์-คณิตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.0 และเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนมากกว่า 6 ครั้ง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.4

กลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาเปิดรับข่าวสารกิจกรรมของโรงเรียนผ่านสื่อต่างๆ ในระดับ “มาก” กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างเปิดรับผ่านสื่อไลน์ (3.94) รองลงมา ผ่านเฟซบุ๊กโรงเรียน (3.92) และเว็บไซต์โรงเรียน (3.91)

กลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมในระดับ “มาก” กล่าวคือ เข้ากิจกรรมที่โรงเรียนกำหนดจัด (4.02) เข้าร่วมกิจกรรม

โฮมรูม (ของอาจารย์ประจำชั้น) (3.91) และเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร (ของอาจารย์ประจำวิชา) (3.89)

กลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผนกิจกรรมในระดับ “ปานกลาง” เป็นกรรมการฝ่ายต่าง ๆ (3.10) เป็นเลขานุการ (2.78) เป็นประธานโครงการ (2.71) และเป็นรองประธานโครงการ (2.70)

กลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษามีส่วนร่วมในระดับ “ปานกลาง” กล่าวคือ เป็นผู้ประสานงาน (3.30) เป็นผู้จัดสถานที่ (3.12) และเป็นผู้สรุป/ประเมินผลโครงการ (3.10) ในส่วนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (ในระดับปฏิบัติการ) ในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้รับสารในระดับ “มาก” กล่าวคือ เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม (4.01) เป็นผู้ดู ผู้ชม (4.00) และเป็นผู้ประเมินผล (ตอบแบบสอบถาม) ในระดับ “ปานกลาง” (3.45) (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แสดงการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

ประเด็นคำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	รวม	ค่าเฉลี่ย
1.การมีส่วนร่วมในการวางแผน							
1.1 เป็นประธานโครงการ	31 (7.8)	64 (16.0)	143 (35.8)	84 (21.0)	78 (19.5)	400 (100.0)	2.71 (ปานกลาง)
1.2 เป็นรองประธาน	31 (6.3)	64 (18.0)	137 (34.3)	91 (22.8)	75 (18.8)	400 (100.0)	2.70 (ปานกลาง)
1.3 เป็นคณะกรรมการ	43 (10.8)	109 (27.3)	144 (36.0)	53 (13.3)	51 (12.8)	400 (100.0)	3.10 (ปานกลาง)
1.4 เป็นเลขานุการ	27 (6.8)	82 (20.5)	138 (34.5)	82 (20.5)	71 (17.8)	400 (100.0)	2.78 (ปานกลาง)
2.การมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ (ผู้ส่งสาร)							
2.1 เขียนโครงการ	42 (10.5)	85 (21.3)	150 (37.5)	78 (19.5)	45 (11.3)	400 (100.0)	3.00 (ปานกลาง)
2.2 สรุป/ประเมินผล	46 (11.5)	90 (22.5)	157 (39.3)	73 (18.3)	34 (8.5)	400 (100.0)	3.10 (ปานกลาง)
2.3 นักแสดง	49 (12.3)	86 (21.5)	133 (33.3)	74 (18.5)	58 (14.5)	400 (100.0)	2.98 (ปานกลาง)
2.4 เขียนบท	29 (7.25)	79 (19.8)	127 (31.75)	90 (22.5)	75 (18.8)	400 (100.0)	2.74 (ปานกลาง)
2.5 พิธีกร	47 (31.5)	78 (19.5)	126 (11.8)	86 (21.5)	63 (15.8)	400 (100.0)	2.90 (ปานกลาง)
2.6 กำกับการแสดง	34 (8.5)	67 (16.8)	111 (21.8)	99 (24.8)	89 (22.3)	400 (100.0)	2.64 (ปานกลาง)
2.7 ถ่ายคลิปวิดีโอ	36 (9.0)	77 (19.3)	105 (26.3)	82 (20.5)	100 (25.0)	400 (100.0)	2.66 (ปานกลาง)
2.8 ตัดต่อคลิปวิดีโอ	36 (9.0)	59 (14.8)	98 (24.5)	93 (23.3)	114 (28.5)	400 (100.0)	2.52 (ปานกลาง)
2.9 เทคนิคพิเศษ (แสง สี เสียง)	36 (9.0)	59 (14.8)	98 (24.5)	93 (23.3)	114 (28.5)	400 (100.0)	2.59 (ปานกลาง)
2.10 ออกแบบฉาก	38 (9.5)	89 (22.3)	120 (30.0)	72 (18.0)	81 (20.3)	400 (100.0)	2.82 (ปานกลาง)
2.11 ออกแบบเครื่องแต่งกาย	34 (8.5)	89 (22.3)	122 (30.5)	89 (22.3)	66 (16.5)	400 (100.0)	2.84 (ปานกลาง)
2.12 แต่งหน้า/ทำผม	34 (8.5)	90 (22.5)	107 (26.8)	90 (22.5)	79 (19.8)	400 (100.0)	2.77 (ปานกลาง)
2.13 ผลิตสื่อประชาสัมพันธ์	34 (8.5)	90 (22.5)	168 (42.0)	74 (18.5)	34 (8.5)	400 (100.0)	3.14 (ปานกลาง)
2.14 ผู้ประสานงาน	53 (13.3)	103 (25.8)	174 (43.5)	53 (13.3)	17 (4.3)	400 (100.0)	3.30 (ปานกลาง)

ตารางที่ 1 แสดงการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา (ต่อ)

ประเด็นคำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	รวม	ค่าเฉลี่ย
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร							
3.1 เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม	151 (31.8)	122 (30.5)	110 (27.5)	14 (3.5)	3 (0.8)	400 (100.0)	4.01 (มาก)
3.2 เป็นผู้ดู ผู้ชม	145 (36.3)	134 (33.5)	101 (25.3)	17 (4.3)	3 (0.8)	400 (100.0)	4.00 (มาก)
3.3 เป็นผู้ประเมินผล (ตอบแบบสอบถาม)	77 (19.3)	111 (27.8)	147 (36.8)	47 (11.8)	18 (4.5)	400 (100.0)	3.45 (ปานกลาง)

การมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมความคิด

ผู้วิจัยสำรวจสภาพพื้นที่จริงผ่านการจัดกิจกรรมการประชุมร่วมกับกลุ่มอย่างมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์บริบทโรงเรียน 2) วิเคราะห์รูปแบบและลักษณะของกิจกรรมของโรงเรียน 3) วิเคราะห์ความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างและ 4) การตั้งโจทย์การวิจัยและกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ

1. การวิเคราะห์บริบทโรงเรียน เป็นขั้นตอนของติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะกรรมการที่ปรึกษากิจการนักเรียน อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมและประธานสภานักเรียนเพื่อสร้างวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่จะดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการกับนักเรียน

2. โรงเรียนให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนา นักเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 มีโครงสร้างการบริหารกิจการนักเรียนเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย ผู้บริหาร คณะกรรมการ อาจารย์ที่ปรึกษา กิจกรรม และสภานักเรียน รูปแบบและลักษณะของกิจกรรมของโรงเรียน มี 2 ประเภท คือ กิจกรรมโรงเรียน และกิจกรรมของสภานักเรียน (กิจกรรมวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการ และบำเพ็ญประโยชน์)

3. ความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยทดสอบความสามารถทางการสื่อสาร พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ในระดับ “ปานกลาง” กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างสามารถเล่าเรื่องด้วยการเขียน (3.33) สามารถเล่าเรื่องด้วยภาพ (3.30) สามารถเล่าเรื่องด้วยการพูด (3.23) สามารถเล่าเรื่องผ่านสื่อออนไลน์ (3.20) และสามารถเล่าเรื่องผ่านสื่ออินโฟกราฟฟิก (2.40)

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง

4. การตั้งโจทย์การวิจัย ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมและสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดโจทย์การวิจัย เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการแสดงความคิดเห็น การปฏิบัติ แก้ปัญหาโจทย์การวิจัย การตัดสินใจและการสื่อสารสองทาง ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มย่อย ณ ห้องประชุมสภานักเรียน กลุ่มตัวอย่างร่วมระดมความคิด สานพลังทางความคิด แสดงความคิดเห็น สะท้อนความคิดเห็น โจทย์การ

วิจัยที่กลุ่มตัวอย่างเห็นพ้องกัน คือ การนำเสนอประเด็นปัญหา และ/หรือเรื่องราวในสถาบันการศึกษาที่ต้องการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ผ่านการเล่าเรื่องผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ซึ่งมีองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้ ผู้ส่งสาร การสื่อสาร สาร สื่อประชาสัมพันธ์ ผู้รับสารและเป้าหมายการสื่อสาร ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงโจทย์การวิจัยของกลุ่มตัวอย่างในขั้นตอนการเตรียมความคิด

ผู้ส่งสาร	การสื่อสาร	สาร	สื่อประชาสัมพันธ์	กลุ่มเป้าหมาย	เป้าหมายการสื่อสาร
โรงเรียนสตรีสมุทรปราการ (สภานักเรียน)	การสื่อสารภายใน การสื่อสารภายนอก	อัตลักษณ์สถาบัน (ครู นักเรียน กิจกรรม)	เว็บไซต์โรงเรียน เฟซบุ๊กโรงเรียน	อาจารย์/ นักเรียน ผู้ปกครอง	การรับรู้ การยอมรับ การมีส่วนร่วม
โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ (สภานักเรียน)	การสื่อสารภายใน การสื่อสารภายนอก	อัตลักษณ์ชุมชน อนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน	เว็บไซต์โรงเรียน เฟซบุ๊กโรงเรียน	อาจารย์/ นักเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน	การมีส่วนร่วม การรับรู้ การยอมรับ
โรงเรียนพุลเจริญวิทยาคม (สภานักเรียน)	การสื่อสารภายใน การสื่อสารภายนอก	อัตลักษณ์สถาบัน (ภาษาต่างประเทศ/ กีฬา)	เว็บไซต์โรงเรียน เฟซบุ๊กโรงเรียน	อาจารย์/ นักเรียน ผู้ปกครอง	การรับรู้ การมีส่วนร่วม
โรงเรียนปทุมคงคา (สมุทรปราการ) (สภานักเรียน)	การสื่อสารภายใน การสื่อสารภายนอก	อัตลักษณ์สถาบัน (กีฬาฟุตบอล)	เว็บไซต์โรงเรียน เฟซบุ๊กโรงเรียน	อาจารย์/ นักเรียน ผู้ปกครอง	การรับรู้ การยอมรับ
โรงเรียนสมุทรปราการ (สภานักเรียน)	การสื่อสารภายใน การสื่อสารภายนอก	บทบาทหน้าที่ ความสำคัญของ สภานักเรียน	เว็บไซต์โรงเรียน เฟซบุ๊กโรงเรียน	อาจารย์/ นักเรียน	การรับรู้ การยอมรับ การมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นปฏิบัติการ

ในขั้นตอนที่ 2 ประกอบด้วย การวางแผนปฏิบัติการตามโจทย์การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ

กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติการภายใต้กรอบแนวคิด Plan-Do-Check-Action (PDCA) ดังนี้
ขั้นเตรียมงาน (PLAN) ประกอบด้วย แต่งตั้งประธานโครงการ คณะกรรมการดำเนินงานจากที่ประชุมสภานักเรียนทั้ง 5 โรงเรียนและเสนอโครงการแก่ผู้บริหารโรงเรียนเพื่อขออนุมัติดำเนินงาน

ขั้นการดำเนินการ (DO) ประกอบด้วย 1) ประธานโครงการและคณะกรรมการ 2) คณะกรรมการการรวบรวม

ข้อมูลที่ใช้ในการเล่าเรื่อง 3) คณะกรรมการร่วมวางแผนโครงเรื่อง เขียนบท เล่าเรื่อง วางโครงเรื่อง และ 4) คณะกรรมการร่วมผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ (คลิปวิดีโอ) (เช่น ถ่ายภาพ ตัดต่อ ลงเสียง ใส่ effect)

ขั้นการประเมินผล (CHECK) ประกอบด้วย

- 1) ประเมินผลโครงการโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และ
- 2) ประเมินผลโครงการโดยใช้แบบสอบถาม

ขั้นนำผลประเมินมาปรับปรุง (ACTION)

ประกอบด้วย รายงานสรุปการดำเนินโครงการเพื่อนำผลมาปรับปรุง

ในส่วนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารทั้ง 3 รูปแบบ 1) มี

ส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารภายใต้ข้อกำหนด เช่น เลือกประเด็น/เนื้อหา เลือกวิธีการนำเสนอ เลือกสื่อ/ช่องทางการเผยแพร่ กิจกรรม 2) มีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร/ผู้ผลิตสื่อ มีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต เตรียมการผลิต รวบรวมข้อมูล/ข้อเท็จจริง เขียนบทเพื่อการประชาสัมพันธ์ คัดเลือกฉากสถานที่ นักแสดง เป็นต้น ขั้นการผลิต ลงมือผลิต ถ่ายทำ การบันทึกเทป และขั้นหลังการผลิต ตัดต่อ ใช้เสียงประกอบ และใส่เทคนิค เป็นต้น 3) มีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดเนื้อหา รูปแบบ มีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนงานของโครงการวิจัย

ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างได้ฝึกปฏิบัติตามโจทย์การวิจัย กิจกรรมของโจทย์การวิจัยแบ่งออกเป็น “ตัวเนื้อหา” และ “รูปแบบกระบวนการ” ทั้งนี้ส่วนที่เป็น “ตัวเนื้อหา” ผู้วิจัยใช้หลัก 3H คือ ให้ความรู้ (Head) ให้ทักษะ (Hand) และให้

ความรู้สึก (Head) กับกลุ่มอย่าง กล่าวคือ ให้ความรู้ (Head) เรื่องการเล่าเรื่องและการถ่ายภาพเพื่อเสริมสร้างสติปัญญา ตัดตั้งอาวุธทางปัญญาให้กับกลุ่มตัวอย่าง พัฒนาทักษะ (Hand) กลุ่มตัวอย่างทดลองปฏิบัติการเล่าเรื่อง การถ่ายภาพและฝึกการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ฝึกวิธีคิด อภิปราย แลกเปลี่ยนความเห็น พัฒนาความรู้สึก (Head) เป็นการสร้างความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้แบบสาระบันเทิง (Edutainment) ให้เกิดความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน ท้าทายความสามารถ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจ การยอมรับฟังความคิดเห็นผ่านกระบวนการกลุ่ม ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร ประกอบด้วย การเล่าเรื่องทางนิเทศศาสตร์ การถ่ายภาพดิจิทัลการวางโครงเรื่อง การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงกิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารของกลุ่มตัวอย่าง

กิจกรรมพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร	วัน-เวลา-สถานที่
การเล่าเรื่อง	วันเสาร์ที่ 4 สิงหาคม 2561 เวลา 9.00-12.00 น. ห้องประชุมสภานักเรียนโรงเรียนพลุเจริญวิทยาคม (เจ้าภาพ)
การถ่ายภาพดิจิทัล	วันเสาร์ที่ 4 สิงหาคม 2561 เวลา 13.00-16.00 น. ห้องประชุมสภานักเรียนโรงเรียนพลุเจริญวิทยาคม (เจ้าภาพ)
การวางเค้าโครงการเล่าเรื่อง	วันเสาร์ที่ 1 กันยายน 2561 เวลา 9.00-16.00 น. ห้องประชุมสภานักเรียนโรงเรียนพลุเจริญวิทยาคม (เจ้าภาพ)
การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (1)	วันพฤหัสบดีที่ 4 ตุลาคม 2561 เวลา 9.00-16.00 น. ห้องปฏิบัติการมัลติมีเดีย คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (2)	วันพฤหัสบดีที่ 11 ตุลาคม 2561 เวลา 9.00-16.00 น. ห้องปฏิบัติการมัลติมีเดีย คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

ขั้นตอนที่ 3 การถอดบทเรียน

ผู้วิจัยประเมินความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมในสถานศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง และประเมินผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง ผลวิจัยพบว่า

กลุ่มตัวอย่างมีความสามารถเล่าเรื่องด้วยการพูด เล่าเรื่องด้วยการเขียน เล่าเรื่องด้วยภาพ เล่าเรื่องผ่านสื่อออนไลน์ในระดับ “มาก” และเล่าเรื่องผ่านสื่ออินโฟกราฟิกในระดับ “ปานกลาง” ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่าง

ความสามารถทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ความหมาย
การเล่าเรื่องด้วยการพูด	3.90	.84486	มาก
การเล่าเรื่องด้วยการเขียน	3.80	.84690	มาก
การเล่าเรื่องด้วยภาพ	3.76	.77385	มาก
การเล่าเรื่องผ่านสื่อออนไลน์	3.70	.74971	มาก
การเล่าเรื่องผ่านสื่ออินโฟกราฟฟิก	3.16	.94989	มาก
รวม	3.66	.83304	มาก

ในส่วนของการประเมินผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมของสถาบันการศึกษาจำนวน 10 คนเข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อยเพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างใน 3 ประเด็น กล่าวคือ

1) กลุ่มตัวอย่างมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่กิจกรรมนักเรียน ประกอบด้วย ความรับผิดชอบต่องานกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย การปฏิบัติงานด้วยความกระตือรือร้น การปรับปรุงคุณภาพของกิจกรรมที่ปฏิบัติ ความสามารถในการสร้างสรรค์กิจกรรมและรายงานผลการปฏิบัติงานกิจกรรมอยู่ในระดับ “มาก”

2) กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ ความสามารถในการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย ใช้ความรู้ ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ ความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ ความชำนาญในการปฏิบัติงานกิจกรรม ความสามารถในการวางแผนการจัดกิจกรรมและความสามารถจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมอยู่ในระดับ “มาก”

3) คุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง คือ ความสามารถในการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ (การพูด การเขียน) ความสามารถคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และแก้ปัญหา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมั่นใจ กล้าคิด กล้าถาม แสดงความเห็นและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารอยู่ในระดับ “มากที่สุด” ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างหลังเข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

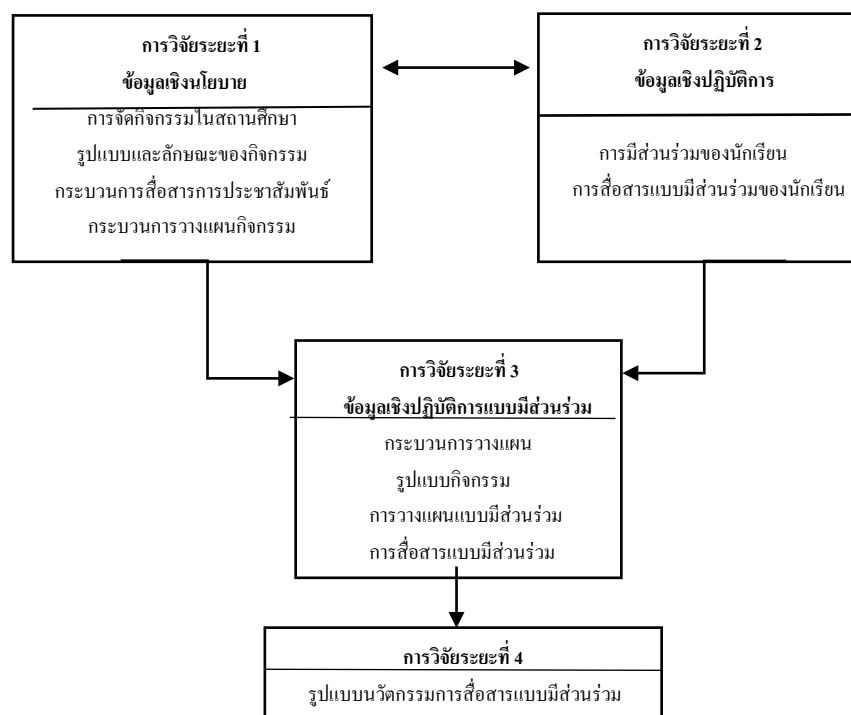
เกณฑ์การประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ความหมาย
1. ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่กิจกรรมนักเรียน			
1.1 ความรับผิดชอบต่องานกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย	4.60	.54772	มากที่สุด
1.2 ปฏิบัติงานด้วยความกระตือรือร้น	4.40	.89443	มาก
1.3 ปรับปรุงคุณภาพของกิจกรรมที่ปฏิบัติ	3.80	.44721	มาก
1.4 ความสามารถในการสร้างสรรค์กิจกรรม	4.40	.54772	มาก
1.5 รายงานผลการปฏิบัติงาน	4.20	.44721	มาก
รวม	4.28	.57685	มาก
2. ความรู้ ความสามารถในการจัดกิจกรรม			
2.1 ใช้ความรู้ ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่	4.80	.44721	มากที่สุด
2.2 ความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้	4.40	.89443	มาก
2.3 ความชำนาญในการปฏิบัติงานกิจกรรม	4.20	.44721	มาก
2.4 ความสามารถในการวางแผนการจัดกิจกรรม	4.40	.54772	มาก
2.5 ความสามารถในการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม	4.40	.54772	มาก
รวม	4.44	.57685	มาก

ตารางที่ 5 แสดงผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างหลังเข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

เกณฑ์การประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ความหมาย
3. คุณลักษณะส่วนบุคคล			
3.1 ความสามารถในการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์	4.00	.00000	มาก
3.2 การคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ แก้ปัญหา	4.80	.44721	มากที่สุด
3.3 ความคิดสร้างสรรค์	4.80	.44721	มากที่สุด
3.4 ความมั่นใจ กล้าคิด กล้าถาม แสดงความเห็น	4.80	.44721	มากที่สุด
3.5 ความสามารถในการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์	4.60	.54772	มากที่สุด
รวม	4.60	.37787	มากที่สุด

ทั้งนี้ ผลการวิจัยระยะที่ 1 ถึงระยะที่ 4 สามารถสรุปเป็นแผนภาพความสัมพันธ์ได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 5 แผนภาพความสัมพันธ์ของผลการวิจัย

รูปแบบนวัตกรรมสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

การสร้างรูปแบบนวัตกรรมสื่อสารแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยตัวแปรที่มาจากผลวิจัยระยะที่ 1 ถึงระยะที่ 4 กล่าวคือ

1. บริบท คือ การกำหนดจัดกิจกรรมนักเรียนในบริบทของโรงเรียน ประกอบด้วยผู้บริหาร วิทยุทัศน์ พันธกิจ นโยบาย

2. การบริหารกิจการนักเรียน ประกอบด้วย การกำหนดโครงสร้างการบริหารกิจการนักเรียน คณะกรรมการอาจารย์ที่ปรึกษา และสถานนักเรียน

3. กระบวนการวางแผนกิจกรรม ประกอบด้วย แผนกิจกรรมประเภทที่ทำต่อเนื่อง (แผนกิจกรรมเก่า) หรือ แผนประจำ (หรือแผนกิจกรรมที่ทำต่อเนื่อง) และแผนกิจกรรมที่ออกแบบขึ้นใหม่ เป็นแผนกิจกรรมที่เสนอจากสถานนักเรียน ชมรม หรือกลุ่มนักเรียน

4. รูปแบบและลักษณะกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมโรงเรียนและกิจกรรมสภานักเรียน ลักษณะกิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการ งานบำเพ็ญประโยชน์

5. การวางแผนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นประธานโครงการ รองประธานโครงการ คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ และเลขานุการ มีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ เช่น เขียนโครงการ สรุป/ประเมินผลโครงการ เป็นต้น

6. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารภายใต้ข้อกำหนดของผู้วิจัย เช่น การเลือกประเด็น/เนื้อหา การเลือกวิธีการนำเสนอ การเลือกสื่อ/ช่องทางการเผยแพร่ ข่าวสาร มีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร/ผู้ผลิตสื่อ มีส่วนร่วมใน

กระบวนการสื่อสารตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต (Pre-Production) เตรียมการผลิต เลือกหัวข้อ เก็บรวบรวมข้อมูล/ข้อเท็จจริง การเขียนบท คัดเลือกฉาก สถานที่ นักแสดง ขั้นตอนการผลิต (Production) ลงมือผลิต ถ่ายทำ บันทึกเทป และขั้นหลังการผลิต (Post Production) ตัดต่อ ใช้เสียงประกอบและใส่เทคนิค ส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ระบบการตัดสินใจ กำหนดเนื้อหา รูปแบบ กำหนดช่วงเวลา การวางระบบบริหารงาน การบริหารงบประมาณ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนงาน

ทั้งนี้ ตัวแปรที่มาจากผลวิจัยอยู่ภายใต้แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมและแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงตัวแปรที่มาจากผลวิจัย

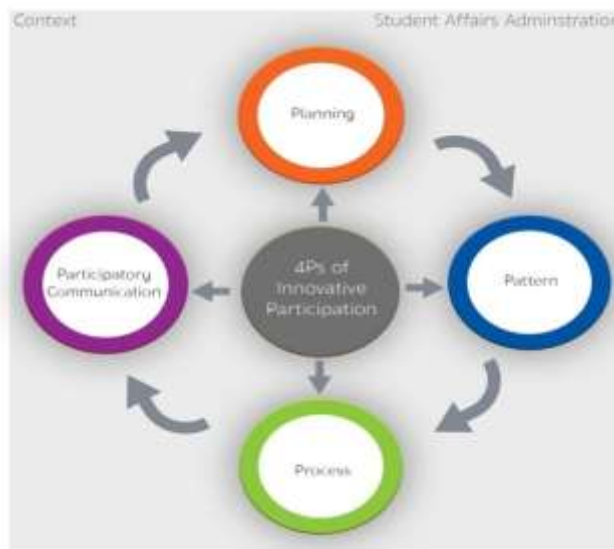
ขั้นตอนในกระบวนการมีส่วนร่วม	กิจกรรมสำคัญของกระบวนการ
การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in Planning)	กระบวนการวางแผน (Planning) รูปแบบกิจกรรม (Pattern)
การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in Implementation)	การวางแผนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม (Participatory Student Affairs Planning)
การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ (Participation in Utilization)	(มีส่วนร่วมในระดับการวางแผน)
การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ (Participation in Benefit-Sharing)	(มีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ)
ขั้นตอนในกระบวนการสื่อสาร	กิจกรรมสำคัญของกระบวนการ
กระบวนการสื่อสาร (Communication Process)	การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication)
	(มีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร/ผู้ผลิตสื่อ)
	(มีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร)

ที่มา: ประยุกต์จาก สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545

ผู้วิจัยนำตัวแปรได้ผลจากวิจัยระยะที่ 1 ถึงระยะที่ 4 กล่าวคือ กระบวนการวางแผน (Planning) การวางแผนกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม (Participatory Student Affairs Planning) รูปแบบกิจกรรม (Pattern) และการ

สื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) มาใช้พัฒนารูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดกิจกรรมโรงเรียน (4Ps of Innovative Participation) ดังแผนภาพที่ 6

แผนภาพที่ 6 รูปแบบนวัตกรรมสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดกิจกรรมโรงเรียน (4Ps of Innovative Participation)

ทั้งนี้ จากการสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อร่วมอภิปรายแสดงความเห็นและสร้างการยอมรับ รูปแบบนวัตกรรมสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างเห็นพ้องว่า บริบทโรงเรียนซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร วิทยุทัศน์ พันธกิจ นโยบาย มีความสำคัญและมีผลต่อการบริหารกิจการนักเรียนทั้งในเรื่องการกำหนดโครงสร้างการบริหารกิจการนักเรียน คณะกรรมการอาจารย์ที่ปรึกษา และสถานนักเรียน

งานกิจการนักเรียนเป็นงานระดับนโยบายหรือเป็นหน้าที่ของฝ่ายบริหารโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการชี้แนะ ส่งเสริม สนับสนุน เข้าไปมีส่วนร่วมการบริหารกิจการนักเรียนทั้งในส่วนของอาจารย์ที่ปรึกษาและสถานนักเรียนในทิศทางที่ฝ่ายบริหารต้องการทั้งในระดับองค์กร ระดับหน่วยงาน และระดับการปฏิบัติงาน

รูปแบบนวัตกรรมสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดกิจกรรมโรงเรียนดังกล่าวสะท้อนพันธกิจ 3 ด้านของโรงเรียน กล่าวคือ

1. การบริหารกิจการนักเรียน บทบาท การกิจหลักและการบริหารกิจการนักเรียนอยู่ภายใต้บริบทของ วิทยุทัศน์ พันธกิจ นโยบายของผู้บริหาร การบริหารจัดการกิจการนักเรียนที่ตอบสนองนโยบายการศึกษาแห่งชาติและการบริหารจัดการตามแนวปฏิรูปการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งนักเรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างอาจารย์และนักเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์และร่วมพัฒนา

โรงเรียนผ่านกลไกกิจกรรมโรงเรียนและกิจกรรมสภานักเรียน

2. นวัตกรรมและเทคโนโลยีการสื่อสาร นวัตกรรมสื่อสารมีบทบาทต่อการพัฒนาวิธีการกำหนดจัดกิจกรรมโรงเรียน นักเรียนมีส่วนร่วมและใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำกิจกรรม การประยุกต์ใช้ความรู้ทางการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์เป็นการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสื่อใหม่ในการพัฒนากิจกรรมนักเรียน เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ทันสมัย เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ด้วยระบบคุณภาพบนหลักธรรมาภิบาล พัฒนาสภาพแวดล้อม แหล่งเรียนรู้ สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีการสื่อสาร รวมทั้งสร้างจิตสำนึกการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนเรียนรู้การใช้สื่อออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ ใช้สื่อออนไลน์ของโรงเรียน (เว็บไซต์โรงเรียน และเฟสบุ๊กโรงเรียน) เป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม (นักเรียน) กลุ่มเป้าหมายภายใน (ผู้บริหาร อาจารย์ เจ้าหน้าที่) และภายนอกโรงเรียน (ผู้ปกครอง ชุมชน เพื่อนต่างสถาบัน)

3. สังคมและชุมชน โรงเรียนเป็นบ้านแห่งการเรียนรู้ มีบทบาทหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมนักเรียนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคม สร้างนิสัย รู้จักรับผิดชอบ ขอบังคับ กฎเกณฑ์และกติกา รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนพึงมีต่อ หมู่คณะ ชุมชน และสังคมได้อย่างเหมาะสมผ่านกลไก

กิจกรรมนักเรียนเพื่อเรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีส่วนร่วมในการริเริ่ม พัฒนา ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา สามารถทำงานเป็นกลุ่ม เป็นหมู่คณะ พัฒนาให้เป็นนักเรียนของโรงเรียนในชุมชน ภาพลักษณ์และชื่อเสียงของโรงเรียนเป็นที่รู้จัก การยอมรับ และสนับสนุนจากสังคมและชุมชน

กลุ่มตัวอย่างเห็นพ้องว่า รูปแบบนวัตกรรมเป็นภาพกว้างจากบริบท (Context) และการบริหารกิจการนักเรียน รูปแบบนวัตกรรมสร้างจากกรอบแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม รูปแบบนวัตกรรมที่ผู้เขียนสร้างเหมาะสมแล้วที่เป็นโมเดลวงกลมทุกวงเป็นหัวใจของงานวิจัย คือ ขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วม การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมสำคัญของกระบวนการ

อภิปรายผลการวิจัย

การจัดกิจกรรมนักเรียนในสถานศึกษา

1. ในภาพรวมของสถานภาพการจัดกิจกรรมนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับบริบทโรงเรียน ผู้บริหาร วิทยาลัยนันทกิจ นโยบาย โครงสร้างการบริหารกิจการนักเรียน คณะกรรมการอาจารย์ที่ปรึกษา และสถานนักเรียน สืบเนื่องจากนักเรียนเป็นทรัพยากรสำคัญของสังคม การพัฒนาศักยภาพของนักเรียนเป็นยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สถานภาพการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนต้องสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ในเรื่องการเตรียมความพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรทุกช่วงวัยเพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ เป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีพ

2. รูปแบบและลักษณะกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมโรงเรียนและกิจกรรมสภานักเรียน ลักษณะกิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการ งานบำเพ็ญประโยชน์ การกำหนดจัดรูปแบบและลักษณะกิจกรรมดังกล่าวอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 สถานศึกษาจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง และกิจกรรมส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-

2564) ที่ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ มีทักษะ ความรู้ ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

3. กระบวนการวางแผนกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผนและการออกแบบกิจกรรม การปฏิบัติและการมอบหมายหน้าที่ การคัดเลือกผู้รับผิดชอบ และการประเมินผล กระบวนการวางแผนกิจกรรมดังกล่าวอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของ Mercado (1999) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ การวางแผน การปฏิบัติงาน และการประเมินผล กล่าวคือ

การวางแผน นักพัฒนาควรสร้างแนวคิดเชิงบวกในการพัฒนา การใช้ศักยภาพของนักเรียนในการพัฒนาร่วมกัน วิเคราะห์เพื่อสะท้อนภาพที่แท้จริง

การปฏิบัติงาน ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา การสื่อสารเพื่อสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วม เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมทั้งในแบบที่เป็นและไม่เป็นทางการ

การประเมินผล การตรวจสอบและประเมินผลร่วมกันทำให้ได้เรียนรู้ความสำเร็จและความล้มเหลวร่วมกัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในโครงการพัฒนากิจกรรมในครั้งต่อไป

การมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา

1. กลุ่มตัวอย่างมีเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนกำหนดจัด (4.02) เข้าร่วมกิจกรรมโฮมรูม (ของอาจารย์ประจำชั้น) (3.91) และเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร (ของอาจารย์ประจำวิชา) (3.89) ในระดับมาก กิจกรรมดังกล่าวเป็นวิธีการเรียนรู้ที่จะเกิดผลดีแก่นักเรียนภายใต้แนวคิดการเรียนรู้โดยการกระทำ (Learning by Doing) เป็นกิจกรรมอยู่ในขอบเขตของที่รัฐบาลกำหนดนโยบายและขอบข่ายของกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในสถาบันการศึกษา 3 รูปแบบ คือ 1) กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่ครูผู้สอนกำหนดจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมนักเรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหา ของบทเรียนวิชาต่าง ๆ 2) กิจกรรมนักเรียน กิจกรรมที่กำหนดจัดขึ้นนอกเวลาเรียนปกติหรือนอกเหนือจากตารางสอนเพื่อตอบสนองความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของนักเรียน และ 3) กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมโฮมรูม เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเกี่ยวกับการแนะแนวหรือการปกครองนักเรียนซึ่งโดยปกติครูจะมีบทบาทในการดำเนินงาน (<http://e-book.ram.edu/ebook/e/ED408/ed408-8-1.pdf>)

2. กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผนกิจกรรมในระดับ “ปานกลาง” เป็นกรรมการฝ่ายต่าง ๆ (3.10) เป็นเลขานุการ (2.78) เป็นประธานโครงการ (2.71) และเป็นรองประธานโครงการ (2.70) ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการในระดับ “ปานกลาง” กล่าวคือ เป็นผู้ประสานงาน (3.30) เป็นผู้จัดสถานที่ (3.12) และเป็นผู้สรุป/ประเมินผลโครงการ (3.10) ตามลำดับ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นใน 2 มิติ กล่าวคือ

มิติที่ 1 โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างและอาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียนยังคงมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้กำหนดและควบคุมทิศทางการสื่อสารทั้งในขั้นตอนของการวางแผนกิจกรรม และในระดับปฏิบัติการซึ่ง ภาณุจนา แก้วเทพ (2548) อธิบายแนวทางการสื่อสารใน ลักษณะดังกล่าวผ่านแบบจำลองการสื่อสารเชิงถ่ายทอด (Transmission Model) เป็นการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีบทบาทตายตัวในกระบวนการสื่อสาร ผู้ส่งสารทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมการสื่อสาร ผู้รับสารทำหน้าที่เป็นผู้รองรับข่าวสารจากผู้ส่งสาร

มิติที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างผ่านกลไกการสื่อสารเพื่อเป็นหนทางหรือเป็นเครื่องมือไปสู่การมีส่วนร่วม และมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/User) ตามกรอบแนวคิดของภาณุจนา แก้วเทพ (2543) และพวงชมพู ไชยอาลา (2556) ซึ่งเป็นขั้นตอนของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระดับล่างสุด กล่าวคือ นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารภายใต้ข้อกำหนดของผู้ส่งสาร เป็นกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เป็นเลขานุการ เป็นประธานโครงการ และเป็นรองประธานโครงการ เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้จัดสถานที่ และเป็นผู้สรุป/ประเมินผลโครงการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การสังเคราะห์ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหลังจากผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 ขั้นตอน 1) ขั้นเตรียมความคิด (วิเคราะห์ตัวบทโรงเรียน วิเคราะห์ลักษณะของกิจกรรมและรูปแบบการวางแผนกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่าง วิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มตัวอย่าง 2) ขั้นปฏิบัติการ (การออกแบบกิจกรรม กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ) และ 3) การถอดบทเรียน (ประเมินความสามารถทางการสื่อสารและผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง) หากวิเคราะห์ด้วยกระบวนการสื่อสาร

การพัฒนา ข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ มีความสำคัญใน 3 มิติ กล่าวคือ

มิติที่ 1 ความสำคัญในฐานะของกิจกรรมที่เปลี่ยนฐานคิดทางการสื่อสาร หรือการเปลี่ยนจุดยืนของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากผู้รับสารให้เป็นผู้ส่งสาร กล่าวคือ ด้วยศักยภาพที่เข้มแข็งของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทมากกว่าการเป็นเพียง “ผู้รับสาร” แต่มาอยู่ในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/User) ส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร/ผู้ผลิตสื่อ (Sender/Producer) มีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Planner/Policy Maker)

มิติที่ 2 กระบวนการการออกแบบกิจกรรมและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการในการวิจัยครั้งนี้ เป็นกระบวนการที่ต้องการให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมผ่านกลไกการสื่อสาร เพื่อเป็นหนทางหรือเป็นเครื่องมือไปสู่การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรม กล่าวคือ 1) มีส่วนร่วมในการวางแผน เช่น เป็นประธานโครงการ รองประธาน กรรมการฝ่ายต่าง ๆ เป็นเลขานุการ 2) มีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ เช่น เขียนโครงการ สรุป/ประเมินผลโครงการ นักแสดง เขียนบท พิธีกร กำกับการแสดง ถ่าย Clip VDO ตัดต่อ Clip VDO เทคนิคพิเศษ (แสง สี เสียง) ออกแบบฉาก ออกแบบเครื่องแต่งกาย แต่งหน้า/ทำผม จัดสถานที่ ผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ ผู้ประสานงาน 3) มีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร เช่น ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้ดู ผู้ชม และผู้ประเมินผล (ตอบแบบสอบถาม)

นอกจากนี้ กระบวนการดังกล่าวเป็นเสมือนการจำลองกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการจัดกิจกรรมแบบ “รุ่นพี่สอนรุ่นน้อง” ผ่านการสืบทอดในรูปแบบของการกำหนดกิจกรรมของสภานักเรียนของโรงเรียน

มิติที่ 3 กระบวนการการออกแบบกิจกรรมและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการในการวิจัยครั้งนี้ คือ การทดลองให้กลุ่มตัวอย่างสร้างสรรค์การเล่าเรื่องผ่านคลิปวิดีโอซึ่งเป็นสื่อใหม่ที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้น การใช้คลิปวิดีโอเป็นช่องทางในการเผยแพร่ ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลต่อการพัฒนากลุ่มตัวอย่าง หากสามารถขยายผลไปสู่การสร้างความสำเร็จในระดับโรงเรียน

อย่างไรก็ตาม กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 มิติ เงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารของกลุ่มตัวอย่างต้องมีเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ กล่าวคือ

1. ทศนคติที่มีต่อกลุ่มตัวอย่างซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญ ทั้งนี้ โรงเรียนสมุทรปราการ โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ เตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ โรงเรียนพุลเจริญวิทยาคม โรงเรียนปทุมคงคา (สมุทรปราการ) และสตรีสมุทรปราการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนต้นแบบของการจัดกิจกรรมนักเรียน มีสถานนักเรียนที่เข้มแข็งและโรงเรียนมีทัศนคติในเชิงบวกต่อกิจกรรมของนักเรียน การจัดกิจกรรมจึงเห็นภาพการสนับสนุนและการให้ความร่วมมือในกิจกรรมของนักเรียน

2. การออกแบบกิจกรรมของการวิจัยครั้งนี้ที่สอดคล้องกับบริบทโรงเรียน ลักษณะของกิจกรรมและรูปแบบการวางแผนกิจกรรมโรงเรียนและศักยภาพของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ 2.1) เป็นโรงเรียนที่มีต้นทุนเรื่องการพัฒนากิจกรรมนักเรียน 2.2) การวิจัยที่ต้องใช้เวลา และความต่อเนื่อง กระบวนการออกแบบกิจกรรมจึงออกแบบให้กลุ่มตัวอย่างสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง เช่น เก็บข้อมูล การถ่ายภาพ การเล่าเรื่อง 2.3) การวิจัยครั้งนี้เป็นการติดตั้งความรู้ทางการสื่อสารให้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งอาจจะมีพื้นฐานความรู้แล้วในระดับหนึ่ง จึงจำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับประสบการณ์ และความสามารถทางการสื่อสารของกลุ่มตัวอย่าง

3. กลยุทธ์การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการกำหนดจัดกิจกรรมโรงเรียน เน้นการมีส่วนร่วมทั้งในระดับของการร่วมคิดร่วมทำและการสร้างสำนึกการมีส่วนร่วมในฐานะเจ้าของโครงการ/กิจกรรม การติดตั้งกระบวนการพัฒนากลุ่มตัวอย่างจากโครงการ/กิจกรรมหนึ่ง ๆ ไปใช้ในโครงการ/กิจกรรมอื่น ๆ ของโรงเรียน การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสารไม่เพียงแต่พัฒนากลุ่มตัวอย่างให้เป็น Smart User ยังต้องการพัฒนาแกนนำนักเรียนที่เป็นกรรมการในสถานนักเรียนของโรงเรียนให้เป็น Smart User และเป็นกลุ่มล้าสมัย (Innovators) เป็นกลุ่มคนที่ชอบการเปลี่ยนแปลง ชอบเสี่ยง ชอบลองของใหม่ ตัดสินใจเร็ว และ

เต็มใจที่จะรับผลที่เกิดขึ้นจากการรับนวัตกรรม คนกลุ่มนี้จะมีบทบาทในการแนะนำนวัตกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนรุ่นต่อไปที่จะมีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนนำการจัดกิจกรรมของสถานนักเรียนในแต่ละปีการศึกษา เป็นกลุ่มล้าสมัย (Innovators) เป็นกลุ่มคนที่ชอบการเปลี่ยนแปลง ชอบเสี่ยง ชอบลองของใหม่ ตัดสินใจเร็ว และเต็มใจที่จะรับผลที่เกิดขึ้นจากการรับนวัตกรรม คนกลุ่มนี้จะมีบทบาทในการแนะนำนวัตกรรมแก่ผู้อื่น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่สร้างและพัฒนาจากผลวิจัยครั้งนี้ สถาบันการศึกษาทั้ง 30 โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสมุทรปราการสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินงานกิจกรรมของสถาบันการศึกษาผ่านกลไกการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้บริหารกิจการนักเรียน อาจารย์ที่ปรึกษา สถานักเรียนและนักเรียน

2. รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่สร้างและพัฒนาจากผลวิจัยครั้งนี้จะบรรลุวัตถุประสงค์อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนควรได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนกิจกรรมในสถานศึกษา การมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการทำงานเชิงรุกและต้องทำอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดช่วงจะทำให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดีและเห็นความสำคัญของกิจกรรมนักเรียนในสถานศึกษา

3. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรนำรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารที่สร้างจากผลวิจัยไปทดสอบเพื่อการพัฒนาปรับปรุง และ/หรือ ต่อยอดรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของนักเรียนในการจัดกิจกรรมภายใต้โรงเรียนบริบทโรงเรียนและโครงสร้างการบริหารจัดการกิจการนักเรียน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). การสื่อสารกับชุมชน: แนวคิดหลักเพื่อการพัฒนา. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 18(2) 61-77.
- _____. (2548). *ก้าวต่อไปของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สถาบันวิจัยสังคมและสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2545). *โครงการพัฒนาการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศศิสโสฬส จิตรวาณิชกุล. (2559). การสื่อสารชุมชนกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นการสื่อสารชุมชน หน่วยที่ 6-10. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมศักดิ์ คงเที่ยง. (2529). *ED408 การบริหารกิจการนักเรียน (Student Personnel Administration)*. วันที่เข้าถึงข้อมูล 2 กุมภาพันธ์ 2561, แหล่งที่มา <http://e-book.ram.edu/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=ED408>
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (2560-2564)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়กรฐมนตรี (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานয়กรฐมนตรี.

ภาษาอังกฤษ

- Berlo, D.K. (1960). *Process of Communication: An Introduction to Theory and Practice*. NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Dargon, A.G. (2001). Introduction. In Dargon, A.G., Ed. *Making Waves: Stories of Participation Communication for Social Change*. New York: Rockefeller Foundation.
- Mercado, Cesar M. (1999). Development Communication Management. *The Journal of Development Communication*, 12(2), 13-25.
- Mody, B. (2000). The Context of Power and the Power of Media. In Wilkins, K.G. Ed., *Redeveloping Communication for Social Change: Theory, Practice, and Power*. Lanham, ML: Rowman & Littlefield.
- Rogers, E. (2003). *Diffusion of Innovation*. New York: Free Press.
- Servaes, J; Jacobson. T.L; White, S.A. Eds. (1996). *Participation Communication for Social Change*. New Delhi: Sage.
- United Nations. (1983). *Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation*. New York: United Nations.
- White, S.A. (2003). In Involving People in a Participatory Process. In White, S.A. Eds. *Participatory Video Images that Transform and Empower*. New Delhi: Sage.
- Wilkins, K.G. (2000). *Redeveloping Communication for Social Change: Theory, Practice, and Power*. Lanham, ML: Rowman & Littlefield.